

Pécsi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskola

Szilágyi-Nagy Ildikó

Garaczi László prózájának poétikája és fogadtatása 1985-1995-ig Recepció- és szövegelemzés (Doktori értekezés)

Tézisfüzet

Pécs, 2007

Szilágyi-Nagy Ildikó

Garaczi László prózájának poétikája és fogadtatása 1985-1995-ig Recepció- és szövegelemzés (Doktori értekezés)

Tézisfüzet

Témavezető: Kálmán C. György Csc Dr. habil. Egyetemi tanár

Önéletrajz

Születési hely, idő: Veszprém, 1978 05. 13.

Állandó lakcím: 1077 Budapest, Hevesi Sándor tér 3.

e-mail: devlale@yahoo.co.uk

Telefon: 20 360 76 77

Iskolák:

- Táncpedagógusok Országos Szövetsége, modern-, kortárs tánc óravezető pedagógus szaktanfolyam 2005-2006 (szakdolgozat: art jazz)
- Pécsi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori iskola 2001-2004 (irodalomtudomány PhD, program: A modernség alakulástörténete, disszertáció: *Garaczi László prózájának poétikája és fogadtatása 1985-1995-ig Recepció- és szövegelemzés*)
- Bálint György Újságíró Akadémia felsőfokú újságíró szak 2000-2001
- Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar magyar nyelv és irodalom szak irodalomelmélet súlyozással 1997- 2001
- József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar magyar nyelv és irodalom szak 1996-97

Tudományos tevékenység:

- Sensus irodalomelméleti műhelyszeminárium 1998-tól

Ösztöndíjak:

- PhD ösztöndíj PTE IDI 2001/2002-2003/2004
- Köztársasági Ösztöndíj 2000/2001
- Köztársasági Ösztöndíj 1999/2000
- A Pécsi Tudományegyetem Kiemelt Ösztöndíja 2000 (kutatási téma: szövegköziség)
- A Pécsi Tudományegyetem Kiemelt Ösztöndíja 2001 (kutatási téma: a kortárs irodalomkritika és a kortárs szépirodalom kapcsolata)

Újságírói gyakorlat:

- Netforum (2002-2003) Hölgyfórum, szerkesztő (színes hírek)
- Hölgyvilág Terasz (2001-2002) (cikkek: fitness, wellness, divat, irodalom területén)
- Nők lapja (2001 nyara) (gyakornok, színes hírek, kulturális tudósítások)
- Hölgyvilág (2001) (gyakornok: interjúk, könyvajánlók, zöld anyagok, család rovat, fitness)

Nyelvismeret:

- TOEFL, CEU administrated in institutional testing program (pontszám: 583)
- angol felsőfokú állami nyelvvizsga "A"
- angol középfokú állami nyelvvizsga "C"
- német alapfokú nyelvvizsga "C", vizsgáztató: Pécsi Tudományegyetem
- orosz érettségi

Publikációs lista

Folyóiratközlés:

Tanulmány:

- “Szövegköziség és önreferencia Háy János *Dzsigerdilen A szív gyönyörűsége* című regényében”
Literatura 2000/2.,
- “Édes álmom Az álmom narratívájának szerepe az irodalmi szöveg csábításában”, *Napút* 2002/9. 83-89.
- „Rövidebb utat talált, amely ugyan nincs, de mégis járható” Darvasi László, *A lojangi kutyavadászok*
Kortárs 2003/7. 105-108.
- „Az elbeszélés és a szubjektum viszonya Bartis Attila két regényében” (Bartis Attila *A nyugalom* és *A séta* című műveiről), *Kalligram* 2004 március

Kritika:

- “Jégbarlangok és napfénypalota” (kritika Háy János *Xanadu Föld, víz, levegő* c. regényéről)
Új forrás 2000. 10. szám
- “Hová mész?” (kritika Háy János *Közötte apának és anyának, fölötté a nagy mindenségnek* (Kilenc történet) című kötetéről)
Alföld 2001/5.
- “szívvel és nem tudományos alapon” (kritika Forgách András *Gonosz siker* című tanulmánykötetéről)
Alföld 2001/9.
- Nagy Gergely *Adjatok egy pontot* (kritika Nagy Gergely *Adjatok egy pontot* (novellák) című könyvéről)
Kritika 2001/10.
- Erdős Virág, *Lenni jó* (kritika Erdős Virág *Lenni jó* című könyvéről)
Kritika 2002/5.
- Prágai Tamás, *Inka utazás* (kritika Prágai Tamás, *Inka utazás* című regényéről)
Kritika 2003/1.
- Parti Nagy Lajos, *Grafitnesz*, *Medical Tribune* 2003. I. évfolyam 20. szám

Fordítás:

- Harold Bloom: *A Nyugati Kánon Bevezetés és előjáték* (fordítás)
Szép irodalmi ajándék 1998/2-3
- Griselda Pollock, “A modernség és a femininitás helyei” (fordítás), *Kalligram A modernség neme* 2002 szeptember, 55-66.

Recenzió:

- recenziók a *Szépirodalmi Figyelőben* (2002/1, 2002/3, 2002/4, 2002/5., 2003/1, 2003/2, 2003/6, 2004/2. Manda Borbála és Budai Julianna néven Pályi András, Manuela

Gretkowska, Sárkány Márta, Tóth Imre, Zalán Tibor, Rakovszky Zsuzsa, Tom Stoppard, Parti Nagy Lajos, Bratka László, Háy János és mások műveiről)

Könyv:

Tanulmány:

- “Szövegköziség és önreferencia Háy János *Dzsigerdilen A szív gyönyörűsége* című regényében” (tanulmány, javított változat)
in: *Értelmezések az elmúlt századból*, Jelenkor Kiadó, Pécs, 2002, 221-249.

Disszertáció címe: *Garaczi László prózájának poétikája és fogadtatása 1985-1995-ig*
Recepció- és szövegelemzés (Doktori értekezés)

Tézisek

Dolgozatom Garaczi László prózaköteteivel, és azok recepciójával foglalkozik. A köteteket 1985-től kezdve a megjelenés sorrendjében 1995-ig egy-egy fejezet tárgyalja. A fejezetek mindegyike külön foglalkozik a kötetek fogadtatásával, és külön rész foglalkozik az adott kötet elemzésével. Az elemzések részben kötődni igyekeznek azokhoz a szempontokhoz, melyek korábban felmerültek a recepcióban, részben saját értelmezéseim, melyek vagy továbbgondolják a recepcióban öröklődő kérdéseket, vagy új kérdésirányokat villantanak fel a szövegtől inspirálva. A recepciót tárgyaló rész az első fejezetekben is éppúgy hangsúlyos, mint a dolgozat második felében, annak ellenére, hogy az első kötetekre nyilvánvalóan még kevesebb és más jellegű reakció érkezett, mint a későbbiekre. A dolgozatban azonban nem csak azt szeretném bemutatni, hogy az egyes kötetek milyen új kérdéseket, új kanonizációs-, befogadási- és kritikai stratégiákat váltanak ki a recepcióból, hanem azt is, hogy a kezdetben felmerülő kérdésirányok hogyan öröklődnek át, és azonos kérdéskörön belül hogyan tolódik el a hangsúly (például a nemzedékiség kérdésén belül az alkotói szereptulajdonításról a poétikai minőségekre).

A Garaczi-recepció a következő, főbb gondolatirányok mentén tárgyalta az első, *Plasztik* című kötetet. A **nemzedékiség** kérdése, melyben a hangsúlyt a recepció arra helyezte, hogy az újabb nemzedék az előző nemzedékkel **alkotói szerepvállalás** szempontjából nem folytonos. A **befogadhatóság** kérdése, melyben a hangsúly a szövegek tartalmi **intellektualizálódásán** van. A szövegek **értékközömbössége**, mely diszkurzusban valójában az az elvárás, illetve változása bújjik meg, hogy a szerző vagy narrátor **morális szerepvállalása** legyen közvetlen (a szövegből közvetlenül, tartalmilag is kiolvasható), illetve közvetett (a szöveg bizonyos sémáktól eltérő poétikája által sugallt). A kézzelfogható (**nagy**) **forma hiánya**, mely felvetés mentén körvonalazódik, hogy az első Garaczi-szövegek szerkezetét a recepció az erkölcsi szervezőelvben látja meg. A *Plasztikról* szóló, Garaczi-recepciójába bevezetőnek tekinthető diszkurzus elemzéséből az derül ki, hogy erős, a megelőző prózapoétikák mentén kialakult elvárásokkal közelítettek a Garaczi-prózához, és ezen elvárások mentén e próza hiányosságait vették számba. A recepció előfeltevéseinek és a

Plasztik szövegeinek széttartására való reflexió nem explicit módon fogalmazódott meg, hanem implicit módon, az elvárások által felvetett kérdéssirányok finomításában.

A *Plasztik* kötet két részét a dolgozat külön tárgyalja. Az első rész kapcsán a hiányolt formát a **történet folytonosságában** fedezzük fel, melyet, vagy melynek érzetét az olvasóban az **illuzórikus metonimikus kapcsolatok**, és az egyenletes **prózaritmus** adja. A kötet második felét **elbeszélésfüzérként** olvassuk, melyben a formát a *Makk király* című elbeszélés szervezi, és melyben a klasszikus-modern **prózavers** építkezését véljük felfedezni.

A *tartsd a szemed a kígyón!* című kötetrel kapcsolatban a műfajiság kérdése egyértelműen a próza javára dől el a recepcióban, az írásokat a **rövidtörténet** műfaja mentén kezdik olvasni, mivel felmerül az igény az egységes műfaji jellegzetesség alapján történő leírásra. A korábban előzmény nélkülinek, vendégdiszkurzusok eltúlzott nyelvi káoszának értett szövegeknek megjelenik olyan olvasata, mely a Garaczi-próza és a megelőző nemzedék, leginkább az Esterházy-próza közötti **folytonosságot** tárja fel.

A *A tartsd a szemed a kígyón!* írásai nem szerveződnek rendszerbe egységes kötetsszervező-elv szerint, mint a *Plasztik* írásai. Négy csoportot különítünk el: (1.) az asszociatív, **látszólag véletlenszerű retorikai alakzatok által centírozott** szövegeket, (2.) olyan szövegeket, melyek látszólagos szürrealizmusa olyan **esztétikai irrealizmuson** nyugszik, amely az én-elbeszélő belső beszédének és látásmódjának különlegességén alapul, (3.) *A történet vége* című, kötetzáró elbeszélést, mely a **mélybevitel szerkezetével** dolgozik, amely hiányának az előző szövegcsoporthoz esetében jelentésszervező szerepet tulajdonítottunk. (4.) Negyedik csoportként a *Szmrty vagy amit akartok* című, a következő kötet szempontjából jelentős írást emeljük ki, amely **hagyományos műfajhoz kapcsolódik**, és a véletlen mint szervezőelv csak idiómák szintjén észlelhető.

A harmadik, *Nincs alvás!* című kötet recepciója egyrészt a korábbi kötetekkel kapcsolatos problémafelvetéseket követi, másrészt az Esterházy-recepció startégiáival mutat folytonosságot. A **nemzedékiség** kérdésében a hangsúly a **poétikai folytonosságra vagy megszakítottságra** kerül. A szövegek műfaji hovatartozásának kérdése mentén a **rövidtörténet** fogalma kerül a recepcióba. Garaczi **nyelvjátékainak** megítélése, illetve elítélése kapcsán merül fel az **intertextualitás** szempontja. A befogadás nehézségét, melyet az előző kötetnél többek között a nagyforma hiányának tulajdonítottak, a *Nincs alvás!* recepciója a **narrátor személyességével** illetve **személytelenségével** véli feloldhatónak. A személyességgel, illetve a tárgyyszerűséggel kapcsolódik össze az amoralitás kérdése.

Az előző kötet olvasását a történet a történetben szerkezet, valamint az egymással laza kapcsolatban álló történetfüzérék könnyítették meg. A *Nincs alvás!* kötetben e két **poétikai**

fogás felülvizsgálatát, illetve gesztusértékű lezárását találjuk meg (*Vérszem és párnarázás*). E kötet írásai inkább **extenzív történetbonyolítással**, és **novellaszerű** szerkezettel dolgoznak. A recepcióban felmerült a szövegek túlzottan ornamentális jellege. A kötetből példákat hozva mutatjuk meg, hogy az írásokban jól elkülöníthetők a **vendégszövegek**, melyek szerves alkotórészei a szövegeknek, és a szövegek **ornamens alkotórészei**, amelyek a szöveg hatásának szerves részei, a szöveg dramaturgiai felépítését azonban nem befolyásolják. A kötetben feltűnően sok **architextuális utalás** szerepét mi abban találjuk meg, hogy a kötet írásai megmutatják és kihasználják a megidézett műfajhoz tartozó olvasási séma automatikusságát, és ezen automatizmust kihasználva érik el **groteszk** hatásukat. Az elbeszélések stílári szinten, akár mondaton belül, nagyon különböző nyelvi megnyilvánulásokat illesztnek egymás mellé. Ezek a szövegelemek egymás **stílári kontrasztjaként** működnek, nem kioltva egymást, hanem felerősítve egymás hatását.

A *Mintha élnél Egy lemúr vallomásai I.* című regény recepciója nagyrészt abból indul ki, hogyan viszonyul a könyv az **önéletrajz** műfajához. Ezen belül elsősorban a rousseau-i önéletírás-sémát tekintették mintának. Kérdésként merült föl, hogy az előző kötetekben kimunkált prózapoétikai eszközök mennyire férnek össze az önéletrajz műfajával. A műfajból adódóan a recepcióban (újra) megjelenik a **referencializáló** olvasásmódra való igény, illetve ennek problematizálása.

Az *Egy lemúr vallomásai I.* explicit és implicit módon is több önéletrajzi architextushoz kötődik. A könyvet Márai Sándor *Egy polgár vallomásai* című regényes életrajza inspirálta. Garaczi írásának a **Márai-regény poétikájához való viszonya** elsősorban a rögzített pozícióból visszatekintő elbeszélő reflexiójának módjában és modalitásában ragadható meg. A Garaczi-regény azonban az intertextuális utalással jelzetten kívül is kötődik modern elbeszélési hagyományokhoz. A regény narrátora a múltba való visszatekintéshez az **akaratlan emlékezet** elbeszélői technikáját alkalmazza, melyet jól ismerünk a Proust-regény madeleine-süteményes epizódjából.

A recepciót főképp a regény nyugati önéletírási mintákhoz való viszonya foglalkoztatta. A *Mintha élnél* véleményünk szerint **mind a rousseau-i, mind az augustinusi önéletírás-modellt aktivizálja**. A rousseau-i önéletírás-modell személyiségkonceptióját a Garaczi-regény átírja: az **identitás problematikussága a tulajdonnév és egyén azonosságának kérdésein** keresztül mutatkozik meg. A Garaczi-féle önéletrajz a **személyiségvesztés története**. Az identitásváltások kaotikusságában azonban az elbeszélés rögzített ponthoz, a negyedik születésnaphoz mint a narrátor autentikus állapotához tér vissza újra és újra. Ezzel a racionalista személyiségkonceptióra utaló mozzanattal a regény

mégiscsak visszautal a rousseau-i modellre, miközben az elillanó személyiség szerepek, identitások az augustinusi mintához közelítik. A regény szubjektumszemlélete magyarázhatja a narráció nyelvének néhány jellegzetes vonását, például a másik nyelvének idegenként való érzékelését, és a **nyelvi elevenségre** való igényt.

A dolgozat fejezetei

I. Bevezető

I.1. *Plasztik*

I.1.1. Bevezetés a Garaczi-recepcióba

I.1.2. *Plasztik*

I.2. *Tartsd a szemed a kígyón!*

I.2.1. Recepció

I.2.2. *Tartsd a szemed a kígyón!*

I.3. *Nincs alvás!*

I.3.1. Recepció

I.3.2. *Nincs alvás!*

I.4. *Mintha élnél Egy lemúr vallomásai I.*

I.4.1. Recepció

I.4.2. *Egy lemúr vallomásai I.: kapcsolódás az önélet elbeszélésének hagyományaihoz*

I.4.3. *Mintha élnél!:* az önélet kreatív elbeszélése

II. Garaczi László, *Plasztik*

II.1. Bevezetés a Garaczi-recepcióba (A *Plasztik* recepciója)

II.2. Garaczi László, *Plasztik*

II.2.1. A *Plasztik* első részének narrációja

II.2.1.1. A szerkezetbomlasztó megkomponáltság paradoxona *A megismerés elemi vágya*

II.2.1.2. A metafora megfejtésének vágya *Méz*

II.2.2. A *Plasztik* című elbeszélésfüzér

II.2.2.1. A „plasztik-vers”

II.2.2.2. A *Plasztik* mint prózaversek fűzére

III. A látszólagos véletlen poétikája Garaczi László, *Tartsd a szemed a kígyón!* című kötetében

III.1. Recepció

III.1.1. A prózaként olvasás A rövidtörténet fogalmának bevezetése a Garaczi-recepcióba

III.1.2. A Garaczi-féle nyelvi egyveleg felfejtése

III.2. *Tartsd a szemed a kígyón!*

III.2.1. „Különös helyzetek új idiómát igényelhetnek.” (Austin) Neologizmusok a *Tartsd a szemed a kígyón!* típusú szövegekben

III.2.2. Az irrealitás viszonylagossága *A negyedik lovas* típusú történetekben

III.2.3. A reflexió történetének önkényes vége *A történet vége*

III.2.4. A halál megismerése *Szmrty vagy amit akartok*

IV. Garaczi László, *Nincs alvás!*

IV.1. Recepció

IV.1.1. A poétikai „folytonosság” kérdése

IV.1.2. A „folytonosság” irodalomszociológiai kérdése poétikai szempontként él tovább a recepcióban A recepció folytonossága

IV.1.3. A *Nincs alvás!* mint szórakoztatóirodalom

IV.1.4. Eredetkutatás a recepcióban

IV.1.5. A rövidtörténet műfajának kanonizálása

IV.1.6. Garaczi nyelvjátékainak értékelése a recepcióban. Ornamentika: önmagáért való játék, vagy „irodalmi „recycling””

IV.1.7. A szövegköziség jellegzetességei a *Nincs alvás!* című kötetben

IV.1.8. A mese architextusa mint a befogadhatóság kiindulópontja

IV.1.9. A *Nincs alvás!* narrátora. A személyesség „foka”

IV.1.10. A narrátor moralitása vagy amoralitása

IV.2. Garaczi László, *Nincs alvás!*

IV.2.1. Az autotextuális történetbonyolítás felülvizsgálata Extenzív történetbonyolítási hajlandóság *Vérszem és párnarázás*

IV.2.2. Ornamentális elemek: készen talált szavak és állandó mellékszereplők

IV.2.3. Diszkurzusok kereszteződése hagyományos műfaji keretben *Tranzit mundi*

IV.2.4. A képleírás műfajának hermeneutikai lehetőségei *A menyország térképe* (Csontváry)

IV.2.5. Az elbeszélői cél : stiláris szélsőségek egyensúlya és kontrasztja

IV.2.6. Ritmikus szövegfolyam

V. *Mintha élnél Egy lemúr vallomásai I.*

V.1. Recepció

V.1.1. Az önéletrajz műfaji kerete eltörli-e Garaczi írásainak szövegszerűségét?

V.1.2. A személyiség nyelvi infantilitása és a „gyermeki szemlélet” szerepe az olvashatóságban

V.1.3. A „lemúr” mint az identifikáció és a metafikció dinamikájának helye

V.2. *Mintha élnél Egy lemúr vallomásai I.*

V.2.1. *Egy lemúr vallomásai I.*: kapcsolódás az önélet elbeszélésének hagyományaihoz

V.2.1.1. A *Mintha élnél* viszonya Márai, *Egy polgár vallomásaihoz* elbeszélői pozíció szempontjából

V.2.1.2. Emlékezés, akaratlan emlékezet

V.2.1.3. Tallózás: az önélet elbeszélésének innovatív allegóriája (Olvasás - tallózás – emlékezés)

V.2.1.4. Önéletrajz és identitás, az augustinusi önéletírás-minta

V.2.1.5. Önéletírás mint beszédaktus

V.2.1.6. A rousseaui önéletírás-minta identitásmodelljének problematizálása

V.2.1.7. Vallomásmodellek összejátszása

V.2.2. *Mintha élnél!*: az önélet kreatív elbeszélése

V.2.2.1. Nyelvi határok: interszubjektív határok és korszakhatárok

V.2.2.2. Szójátékok

Opponensi vélemény Szilágyi-Nagy Ildikó „Garaczi László prózájának poétikája és fogadtatása 1985-1995-ig. Recepció- és szövegelemzés” című doktori (PhD) értekezéséről (PTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola)

Szilágyi-Nagy Ildikó disszertációja tíz esztendőt vizsgál Garaczi László munkásságából, mégpedig a prózára, közelebbről pedig annak fogadtatására és poétikájára koncentrálva. A tárgy körülhatárolása mint lehatárolás alkalomadtán nyilván segíthet a gondolatmenet féken tartásában, a bölcsészettudományos szövegben óhatatlanul kísértő divergencia gyakorlatias korlátozásában, ám nem bizonyos – legalábbis kérdéses –, hogy az időbeli és műfaji szűkítés feltétlenül nyereséggel jár. Ez esetben nemcsak azért, mert például a drámák – ill. a színpadi-szerzői szerepkör – vizsgálata érdemi hozzájárulást adhatna egy reménybeli poétikai komplex megállapításának folyamatához, hanem azért is, mert a jelzett időhatár után eltelt több mint tíz esztendőben nem jelentéktelen módosulások, elmozdulások következtek be a vonatkozó irodalmi folyamatok kritikai-irodalomtörténeti konstitúcióiban. Részint az idő múltán elnyert távlat okán, részint azért, mert a kilencvenes években gyakorta még önmaga megalapozásán és a kultúrában elfoglalt helyének biztosításán hangsúllyal munkálkodó kritikai beszéd önmagával szemben is képes volt valamelyes rálátást biztosító távolságot kialakítani.

Mindez alapjaiban érinti a disszertáció módszertani előkészítésének és megszervezésének kérdéseit. A vállalkozás sikere nagymértékben függ attól, hogy a vizsgált kritikai és irodalmi diskurzust milyen „topológia” szerint rendez el az interpretációban; de hogy az „elkülönböződő” – vagy „elkülönböltető” – diskurzív események láthatóvá válnak-e, s hogyan: az a temporális viszonyok észlelésének és metakritikai „utánképzésének” függvénye.

A dolgozat tárgyát képező irodalmi művek és folyamatok mint (kon)textuális együttesek specifikus jelentősége e szemszögből tekintve nem más, mint hogy „részt vesznek” az *életmű* megkonstruálásában. Az életmű helye, jelentősége, körvonalai (vagyis a fölvetett korpuszon belüli súlypontok, csomópontok, ill. másodlagos jelentőségű szegmensek) minőségeit és lokalitását ilyen külső tényezők jelölik ki – nem csupán az egyes kötetek vagy önálló címmel ellátott textusok, de az ezek jellegzetes/emlékezetes „szemantikai centrumaiként” megjelölhető poétikai alakzatok–szövegegységek vonatkozásában is.

A jelölt valóban recepciótörténeti vizsgálatokat végez, amennyiben nem egy már ismert történetet mond újra, hanem a fogadtatás történetét mintegy – hipotetikusan – ismeretlen tárgyként vizsgálja. A kritikátörténet összefüggésébe állított poétikai jelenségeket nyilván akképpen kell a kutatónak e helyzetben megragadnia, hogy az elnyert eredmény az interpretációs folyamat lezáratlanságára is figyelmeztessen. Saját értelmezésének, értelmezéseinek meghaladhatóságát persze, másfelől nem érdemes túlzottan explicit módon megnyilvánítania, hiszen ez nem volna szerencsés egy értekezés esetében. A szerző primér szinten el is kerüli ezt a csapdát – igaz, hogy viszont talán túlzottan is ódzkodik attól, hogy reflektáljon a saját dolgozatának módszertani kérdéseire.

A célkitűzés és a módszertani kiindulás mindenestre érvényes és meggyőző, minden esélyt megadva arra, hogy e kiindulásból frappáns és sikeres dolgozat keletkezzen. A megvalósulás mindazonáltal nincs teljes összhangban ezzel. A metodológiai keret kissé szűkös marad, az interpretáció lebonyolítása során pedig a disszertáns nem mindig vetett számot megfelelően az előadódó antinómiákkal.

A recepciótörténet, illetve a kritikátörténeti vizsgálatok gyakran nem kizárólagosan poétikai-poetológiai szempontok alapján szervezik meg a saját életmű- és korszak-konstrukcióikat.

Ilyenkor a bevont külső (eszme-, ideológia-, politika-, társadalomtörténeti stb.) szempontok szintén termékenyek lehetnek. A poétikai szerveződésekről kialakított kritikai elképzelések diakrón-történeti vizsgálata olykor elkerülhetetlenül fölsorolásba torkollik, máskor aránytalanul nagy teret kell szentelni egyes, összetettebb, tehát nehezebben citálható interpretatív alakzatok rekapitulációjának. Az így előadódó holtpontokon alkalmasint a típusok elkülönítése, a rendszerezésen alapuló összehasonlítás műveletei lendíthetnek át.

Szilágyi-Nagy Ildikó doktori értekezése e vonatkozásban hullámzó teljesítményt mutat. A biztonsággal és megalapozott tárgyismerettel végrehajtott kritikai fogalom-összehasonlítás elemző műveleteit nehézkes, kevésbé meggyőző szakaszok követik, melyek mintha mechanikusan végeznék el – „tudnák le” – egyes műbírálókat bemutatását. Első olvasásra, elsődlegesen mindez a „ritmus” aránytalanságaként érzékelhető, vannak azonban távolabbra mutató következményei is. A recepcióelemzés nem csupán „technológia”, de egyben olyan folyamat is, melynek ágense maga is szöveget formulázva dolgoz fel szöveggel foglalkozó szövegeket. A diskurzív többszintűség (többszörös beágyazódás, illetve a metaszintek megsokszorozódása, valamint visszacsatolódásuk a nem hierarchikus értelemben vett „alacsonyabb” szintekre) helyzete fokozott körültekintést igényel.

Nem szerencsés, ha az egymással felelő műkritikák ismertetése során az elemző elmulasztja világossá tenni, hogy állításai – *éppen-kijelentett* tézisei – hogyan pozicionálnak. Vegyünk egy példát. Egy helyütt Szilágyi-Nagy Ildikó Babarczy Eszter *Nincs alvás!*-olvasatát mutatja be, azután Bónus Tibor 1996-os, elhíresült kritikájából idéz, majd a következő – immár saját – mondatában ezt írja: „Ezért lehetséges aztán, hogy a szerző-elbeszélő hallgatásából Babarczy morális dimenziók jelenlétére következett, amelyet aztán az elbeszélői hallgatás hagyományának folytatásaként értelmez”. A következő bekezdésben viszont így fogalmaz: „Az elbeszélő Babarczy elemzésében ugyan kitüntetett szereplő, de nem szubjektum a szónak abban a hagyományos értelmében, hogy egyénített én volna”. (113.) Nem azt szeretném itt elsősorban szavá tenni, hogy nem világos elsőre: mikor kinek a véleményét tükrözik az egyes mondatok. A vonatkozó lábjegyzetek alapján kikövetkeztethető: az első idézet esetében Bónus nézőpontját veszi fel a szerző/beszélő, a második esetben a Babarczyét. A jegyzet-hivatkozások egy-egy ilyen tézis elemi „eredetét” megjelölve többnyire egyébként világossá is teszik, hogy adott esetben kinek a véleménye jelenik meg a számunkra. A szöveg tézisei azonban itt olyan parafrázisok, melyek az egymásnak feszülő kritikai nézeteket „irányított” módon rekapitulálják. Oly módon visznek színre egy vitát, hogy többé-kevésbé önkényes „dramaturgiai” műveleteknek vetik alá a forrás-szövegeket. (Ennek a következő fázisa az, amikor majd egy-egy idézett kritikusi eszmefuttatáshoz „hozzátesz” egy-egy kiegészítő állítást, mintegy korrekcióként, a szerző.)

Mindazonáltal joggal állítható, hogy – akárcsak Bónus Tibor 2002-es monográfiája, Szilágyi-Nagy Ildikó disszertációja is párbeszédet kezdeményez saját előzményeivel, tkp. azokkal a szövegekkel, amelyek az életmű kanonizációjának munkáját a kritikai diskurzusban elvégezték. A párbeszéd alkalmat adhat rá, hogy nemcsak a megelőző, de a saját kritikai műveletek is „láthatóvá” váljanak. A recepció feltárása aligha hagyhatja érintetlenül magát a feltáró vállalkozást, ahogyan a vizsgált mezőt sem hagyja „mozdulatlanul”. Ez azonban nem mindig vezet a kritikai előfeltevések önreflektív tudatosításához.

Bónus könyve egy olyan Garaczi-életmű univerzumát tárja elénk, melynek legalapvetőbb sajátossága a metafikcionalitás: a monográfus ezt (mintegy vezér-)alakzatnak tekinti, s ez alá sorol be – vagy ennek rendel alá – számos, a szövegek játékszerűségét megalapozó-megképző jelenséget. A szemantikai diszperzió, disszeminatív mozgások, az Én dekonstrukciója, a műfaji kódok egymással szembeni kijátszása egyazon textuson belül – íme az a tulajdonságcsokor, mely egyszersmind értékmérőként is szolgál, hiszen az erre alapozott poétika megkülönböztetett helyet biztosít a *Nincs alvás!* szerzőjének a kortárs magyar

irodalomban. E Garaczi-kép, bár önmagában plauzibilis, mégis egyoldalúnak mondható, amennyiben egy dekonstruktív szövegmodellnek rendeli alá az életmű változatos-összetett poétikai alakzat-rendjét.

Szilágyi-Nagy értekezése távol tartja magát e posztmodern kritériumrendszer fejlődéstörténeti alkalmazásától, nyilván azért is, mert túlon túl sokrétű posztmodernség-kép bontakozott ki előtte aprólékos kritikátörténeti vizsgálatai során. Világos, hogy magán a posztmodernen belül is sokféle irányzat van, hogy például a Láng Zsolt vagy Darvasi László művészete egészen más posztmodern ágazatot képvisel, mint ahogyan a Márton László-féle is különbözik mindegyiktől; a közös vonásokon túl a különbségek nagyon is jelentősek: ti. jelentéssel bírnak.

Külön probléma, hogy a Garaczi módszere nagyon is szoros kapcsolatot tart az avantgárral, s nem csak a korai művekben; a jelentés „késleltetésének” eljárásai olykor kifejezetten ide, a dadaista-szürrealista örökséghez kapcsolják. Nem a közvetlen folytatás, azonosulás útján-módján, de áttételesen, poétikailag-retorikailag reflektált módon. Szilágyi-Nagy ismeri azokat az álláspontokat, melyek a Garaczi-recepcióban e kérdéskörrel kapcsolatban megfogalmazódtak (bár ezeket viszonylag csekély terjedelemben ismerteti), mindazonáltal állásfoglalásra alig-alig vállalkozik.

Pontosan, s jó érzékkel mutat rá – például – azokra a kritikai manőverekre, melyek a kilencvenes évek elején – elsősorban a *Csipesszel a lángot* c. kötetben összegyűjtött írásokban – *prospektíve* megkonstruálták az évtizedet mint korszakot. Ám talán túlzott tapintattal viseltetik a korabeli kritikusok iránt, midőn hűségesen végigkíséri vonatkozó gondolatfutamaikat, s itt nemcsak a metakritikai rendszerezést mellőzi, de a kommentárokat is túlon túl óvatosan adagolja. Pedig épp az avantgárdhoz való viszony kérdése mostanában újra és újra felvetődik a tárgyalt időszakokkal kapcsolatban – a neoavantgárd egész, „elsüllyedt” irányzatára, Deréky Pál és mások munkássága nyomán, a magyar posztmodern összefüggésében is a korábbinál valamelyest jelentékenyebb figyelem irányul. Ismeretes, hogy midőn Esterházy *Bevezetés a szépirodalomba* c. kötete végül húsz év múltán, egészében lefordítva, a német közönség elé került, a fő kritikai szólam éppen avantgárd sajátosságait hangsúlyozta. Emlékezetes, hogy Szabolcsi Miklós 1987-es világirodalom-történeti kistükre szintén a neoavantgárd áramlathoz sorolta EP-t (aki pedig önreflektív megnyilatkozásaiban előszeretettel citálta a Szerdahelyi Istvántól származó, egykori „kritikai kategóriát”, a „neoavantgárd stílusdiktatúra” szintagmatikus összetételt). Az avantgárd problematikája nem csupán Garaczi pályakezdésének viszonylatában bizonyulhat, inherens módon – s pályarajzi szempontokkal alátámasztva – jelentőségteljesnek, hanem az időszak egészének vonatkozásában is.

Szilágyi-Nagy módszere alkalmas volna ezen, „láthatatlanul maradó” szálak felfejtésére, alternatív (irodalom)történetek elbeszélésére is. Ezért sajnálható igazán, hogy az irodalomtörténeti és/vagy kultúrtörténeti érdeklődés szinte teljességgel hiányzik a szerző tájékozódásából. A fenti példánál maradva: a dolgozat néhol (elsősorban a recepciótörténeti részekben) szót ejt ugyan arról a hagyományvonalról ill. alteráló írásmódokról, amelyekhez képest a Garaczi-próza meghatározható, de nem tesz erőfeszítéseket ennek módszeres kifejtésére (a recepcióvizsgálatok során sem). Így az avantgárd, de a posztmodern vagy az új szenzibilitás szempontja is előkerül alkalmanként, de *nem* történeti-poétikai vetületben. (Ahogyan szó kerül arról a budapesti alternatív értelmiségi szubkultúráról is, mely Garaczi elbeszélőművészetének fontos szociokulturális hátterét képezi, de csupán az említés szintjén.)

A disszertáns szövegvizsgálatai mindazonáltal kifejezetten jó interpretációs készségről tanúskodnak, s nemritkán igencsak figyelemreméltó rész-eredményekkel szolgálnak. A jelölt jó érzékkel mutat rá számos olyan poétikai sajátosságra, melyek Garaczi prózájának szövegszervező elveiként fungálnak. Mégpedig anélkül, hogy egyoldalúan elkötelezné magát

valamelyikük kitüntetett szerepe mellett, tehát pl. sem az autoreflexivitást, sem általában véve a metafikcionális irányultságot nem tartja fő alakzatnak ill. tendenciának. Ehelyett arra mutat rá, hogy a szövegek architextuális és egyéb transztextuális viszonyulásaira utaló markerek kaleidoszkópszerű mozgása játszik a szemantikai multiplikációban domináns szerepet. Az is mindenképpen méltánylandó, hogy Szilágyi-Nagy megfelelő terjedelemben foglalkozik Garaczi korai munkáival, melyeket nem előtörténetként, de egy önálló jelentőséggel és értékekkel bíró pályaszakasz önmagukban is fontos darabjaiként méltat. Éppen, mert a szövegszerveződésnek ezt az alakzatrendjét az író nyolcvanas évekbeli kötetei alakították ki. Utóbbiakat, szemben a szokásos eljárással, a szerző külön tárgyalja, rámutatva jelentőségükre, illetve poétikájuk autonómiájára is. A dolgozat első harmadában a recepciótörténeti vizsgálat is hatékonyabban kerül kapcsolatba a poetológiai alapoziós elemzéssel.

A *Plasztik* egyes szövegeiről értekezvén például a disszertáns szabatosan és autonóm módon tárgyalja meg a *mise en abyme* ottani megvalósulásainak jelentésalakzatait, vagy a prosopopeia, valamint a szövegre kiterjesztett metafora speciális szerepét. Majd Kemény István egy olvasati javaslatából kiindulva, de azt megfelelően kibontva és kifejtve, Baudelaire prózaverseivel veti össze – meggyőzően – a kötetben megvalósuló textuális formációt. Az olvasás különböző módozatait megfontoló vizsgálatok szempontjai közül a későbbiekben is a műfaji kódot és annak transzformációit firtató elemzések bizonyulnak a legsikeresebbnek. Szilágyi-Nagy ugyanakkor azon kérdésfelvetések szűkös horizontjára is rámutat, melyek a prózaepika vagy a líra *alapkódjához* kívánnák kötni (hasonítani) a korai Garaczi szövegeinek stilisztikai-modális-nyelvi arculatát. Jóval termékenyebb például a „rövidtörténet” jelölő alkalmazása, melyet Thomka Beáta nyomán Takáts József tett népszerűvé a Garaczi és nemzedéktársai körüli diskurzusban; a disszertáció fölidézi ennek alkalmazási előtörténetét, majd újabb elméleti kontextusok bevonásával saját interpretációs nyomvonalat jelöl ki.

Az alábbiakban jóval hálátlanabb feladatot kell elvégezni, amennyiben – korántsem a teljesség igényével – az értekezés azon hibáit és mulasztásait teszem szóvá, melyek folytán mégsem az iménti kedvező kép az, ami végső benyomásként az opponensben kialakult.

Elütések, tollhibák lépten-nyomon fölbukkannak a szövegben (persze általában csupán bosszantó apróságok, pl. visszatérő jelleggel: „ugyan az”, „ugyanaz” helyett; de a tolerálhatónál valamelyest nagyobb mennyiségben), valamint alkalmanként kevésbé szerencsés – olykor pedig szintaktikailag hibás – megfogalmazások is (pl. 31. o., 13. lábjegyzet). Nem jelentékeny hibák ezek: a szöveg körültekintőbb átvizsgálásával többségük könnyedén, csekély időráfordítással korrigálható lett volna.

A korrektúra hiányánál valamelyest komolyabb probléma a redundancia kérdése. Természetesen *nem* a nyomatékositást, visszautalást vagy éppen összegzést célzó ismétlésekre célok, hanem azokra, melyek nem mellékesen a munkafolyamat időbeli széttagoltságának jeleiként is fungálnak, ily módon egy olyan – önkéntelen – emlékeztető munkát végezve el, mely aligha állhat egy disszertáció szerzőjének szándékában. A redundancia az értekezésnek általános – a szöveg több szintjén is megmutatkozó – jellemzője.

Olykor csupán a hivatkozások fölösleges adat-ismétléseiben: pl. a 272-estől a 276-os sorszámokkal jelzett lábjegyzetig ugyanazon, hosszadalmas címleírás ismétlődik meg betűről betűre, majd rögtön a 278-tól 283-ig terjedő sorszámúakban is ugyanez történik egy másik tétellel, s csupán a hivatkozott oldalszámok különböznek, ha egyáltalán. (De idézhettem volna akárhonnán a dolgozatból. A rekord talán a 146. lábjegyzettől a 159-ig terjedő Margócsy-hivatkozás.) E kevésbé szerencsés megoldás oka az lehet, hogy a szerző a munkafolyamat korábbi fázisaiban megtartotta a teljes hivatkozásokat, hiszen előfordulhat, hogy valamely szövegrészletet utóbb elmozdítja korábbi helyéről. A befejezett szöveg korrektúrázása során kellett volna egyszerűsíteni az ismétlődő utalások címleírásai rendjét (akár a főszövegen belüli jelöléssel), ez azonban – nyilván időhiány miatt – elmaradt (csupán a 64. oldalig jutott vele).

Az eredmény keltette kedvezőtlen benyomás mintegy érzelmi oldalról erősítheti fel azt a lehetséges – és nem igazán méltányos – olvasói képzetet, hogy a disszertáns túlzottan is a szakirodalomban készen talált eredményekre hagyatkozik. (Itt jegyzem meg, hogy a dolgozatíró mindezek ellenére sem tudta elkerülni például, hogy a 294-es lábjegyzet önmagába záruló hurkot képezzen, amennyiben a Bodor Béla írására hivatkozó jegyzet szövegén belüli újabb Bodor-hivatkozások ismételtén a 294-es indexet viselik, visszautalva az olvasást a lábjegyzet kezdetéhez. E hivatkozások ráadásul ismétlődnek, tehát a hurok többször és többszörösen is önmagába zárul. Ennek oka persze könnyen kitalálható: a szerző utólag helyezte át a szóban forgó részt, mely eredetileg nyilván a főszövegben szerepelt. Egy figyelmes korrektúra itt is elejét vehette volna az előnytelen hatásnak.)

Az értekezés felépítését, szerkezetét tekintve is fölvethető, minden ismétlés indokolt-e. Így például az, hogy a szerző előbb a „Bevezető” című rész kezdő szakaszában megelőlegzi mondandójának főbb elemeit, azután a következőkben részletezi is ugyanezt. Másfelől tekintve a „Bevezető” röviden – nagyjából egy téziszfűzetnyi terjedelemben – összefoglalja mindazt, amit a dolgozat később majd hosszadalmasabban is kifejt. Mindez mindannyiszor ugyanazt a tagolást követi. Kérdés, van-e olyan – például mnemotechnikai – haszna ennek az eljárásnak, mely felülírhatja a pleonazmust észlelő benyomást.

E bonyodalmak már a gondolatmenet egészének problémáira utalnak, illetve ezek összefüggésében vizsgálándók. Szilágyi-Nagy Ildikó doktori értekezése túlzottan részletesen ismerteti a Garaczi László szövegeiről írott műkritikák eszmefuttatásait. Különösen azon esetekben lett volna célszerű csupán főbb téziseik parafrázálására, illetve tételmondataik idézésére szorítkozni, amikor a disszertáns elmellőzi a részletesebb metakritikai analízist. Az, hogy az ismertetések megfogalmazása nélkülözi az ilyenkor elvárható ökonómiát, olykor „stílusproblémaként” manifesztálódik, ti. amikor egyes szintagmatikus összetételek, felsorolások, megnevezések stb. a téma/réma megkülönböztetésen alapuló szokásos szövegszervező elvnek ellentmondva mintegy újdonságként bukkannak fel újra meg újra, akár a dolgozat egyazon lapján belül is. (Pl. a 33. oldalon, Farkas Zsolt eszmefuttatását ismertette.) A stílusgondok azonban nem annyira a megfogalmazás, mint a *szövegszervezés* szintjén érvényesülnek, tehát a kutatás, a feldolgozás–interpretáció nehézségeire utalnak, vagy legalábbis ez a benyomást ébresztik a bírálóban.

A szál „elvesztése” és újbóli fölélése, töredezettség és újra-mondás karöltve járnak, annak ellenére, hogy a jelölt által választott módszer jó alapot kínált volna ezek rendezésére. Ez a különös ingamozgás bizonytalanságra enged következtetni, másfelől pedig kevesebb teret enged az irodalmi folyamatok átfogóbb szemléletén nyugvó műveletek érvényesülésének. Éppen azért sajnálatos igazán, hogy így alakult, mert az értekező szemmel láthatóan csupán egy lépésre volt a kedvezőbb benyomást keltő szerkezet kialakításától.

A disszertáció szerzője olyan interpretációs utat választott, mely számos buktatóval járhat. E buktatókat nem mindig tudta elkerülni. A méltányosság kedvéért szükséges megjegyezni, hogy recepcióelemzés és poétikai vizsgálat megfelelő arányait, s egyáltalán, viszonyukat más, hasonló metodikával kísérletező értekezők sem mindig tisztázták megnyugtatóan. Egy, alkalmazási lehetőségeit tekintve rendszeresen (rendszerző igénnyel) kidolgozott, *történeti-poétikai szempontrendszer* mindenesetre alkalmas teremthet az e két területet összhangba hozó műveletekre, távlatilag pedig akár arra is, hogy bebizonyosodjék: valójában nincs is külön terepekről szó.

E helyzetben nyilván tanácsos fokozott figyelemmel, körültekintően mérlegelni, milyen eredményekre jut az értekezés. A magam részéről igyekeztem a fent kifogásoltakat – mint kiküszöbölhető hibákat – lehetőség szerint mellékesnek tekinteni, a textust egy olyan munka közbeeső fázisának tartva, mely munka még folyamatban van; mind elméleti, mind történeti megalapozottságát tekintve pozitíve alakítható, de máris jelentékeny eredményeket mutat fel,

s számos további eredmény várható tőle. Jelen bírálat ráadásul – s ennyiben magam sem tudtam elkerülni a műfaj állította akadályt – a méltányosnál talán több szót szán a hibák, hiányosságok taglalására, s kevesebbet az eredmények méltányló nyugtázására. Szükségesnek tartom határozottan leszögezni, hogy nézetem szerint a dolgozat jelen állapotában is megfelel a PhD disszertációkkal szemben támasztott alapvető követelményeknek. Önálló tudományos munka eredményeit közli, a tudomány szak elvárásainak – általánosságban – megfelelően, adekvát fogalomrendszert működtetve, melyek segítségével plauzibilis következtetéseket von le. A könyv-változat elkészítése során mindazonáltal majd bővítendő a feldolgozott irodalmi jelenségek köre, újragondolandó a tárgy történeti beágyazottságának kérdése, s továbbfejlesztendő a módszertani-elméleti megalapozás.

A fentiek alapján javaslom Szilágyi-Nagy Ildikó doktori értekezésének elfogadását, a nyilvános vita kitűzését, s a jelölt számára a PhD fokozat odaítélését.

Mekis János PhD
egyetemi adjunktus
PTE BTK Modern Irodalomtörténeti
és Irodalomelméleti Tanszék

Opponensi vélemény**Szilágyi-Nagy Ildikó*****Garaczi László prózájának poétikája és fogadtatása******1985-1995-ig******Recepció- és szövegelemzés*****című doktori értekezéséről**

Előrebocsátom, hogy Szilágyi-Nagy Ildikó értekezése megnyugtatóan eleget tesz a doktori disszertációkkal szemben támasztott követelményeknek, ennek értelmében határozottan javaslom az értekezés hivatalos sorsáról dönteni hivatott bizottságnak, állásfoglalását oly módon alakítsa ki, hogy Szilágyi-Nagy Ildikónak az Egyetem Doktori Tanácsa különösebb bizonytalanságok nélkül ítélje meg a PhD-fokozatot.

A disszertáció témaválasztása kitűnő. Garaczi László prózája, sőt egész életműve példaértékűen mutatja a prózafordulatot végrehajtó szerzőket követő generáció recepciós és kanonizációs nehézségeit és – különösen kezdetben – problematikusságát. Az életmű 1985 és 1995 közötti szakasza recepciójának feldolgozása kiválóan alkalmas annak bemutatására, hogy kezdetben a hagyomány megszakításaként értékelt próza miképpen válik az újraértelmezett hagyomány folytonosságának őrzőjévé. A Garaczi-recepció feldolgozása parabolának is tekinthető abban az értelemben, hogy a meghaladott poétikát miképpen váltja fel az újszerű írásmód. Sőt ennél még bonyolultabb a helyzet, hiszen a nagy áttörést a megelőző nemzedék hajtotta végre, s a Garaczi-recepció kezdetben a Mészöly-Esterházy-Nádas nemzedékkel sem látta a folytonosságot. A disszertáció szerzője jó érzékkel állapítja meg a *Plasztik* és *A tartsd a szemed a kígyón!* fogadtatása közti releváns különbséget. „A *Plasztik*ről szóló, Garaczi-recepciójába bevezetőnek tekinthető diszkurzus elemzéséből az derül ki, hogy erős, a megelőző prózapoétikák mentén kialakult elvárásokkal közelítenek a Garaczi-prózához, és ezen elvárások mentén e próza hiányosságait vették számba.” (2.) A *Tartsd a szemed a kígyón!* című kötetrel kapcsolatban pedig a következőket írja: „A korábban előzmény nélkülinek, vendégszövegek eltúlzott nyelvi káoszának értett szövegeknek megjelenik olyan olvasata, mely a Garaczi-próza és a megelőző nemzedék, leginkább az Esterházy-próza közötti folytonosságot tárja fel.” (3.) A hagyomány megszakítottságának és folytonosságának dinamizmusa szépen mutatja az életmű formálódását és a recepció megváltozását, más szavakkal: a kanonizációs stratégiák működését.

A disszertáció látszólag metapozíciót foglal el, noha címében egyenrangúan kezeli a poétika/fogadtatás és recepció/szöveg fogalompárokot, alapos recepció-feldolgozással indít, szerkezete mégis a poétika mellé helyezi voksát. Így fő kérdésiránya nem az, hogy miképpen olvassa a recepció Garaczit, bár természetesen azt is érdeklődéssel figyeli, hogy az irodalomrendszer mechanizmusai milyen játéktérben és miféle szabályok mentén engedik megszólalni szövegeit. A dolgozat sorra veszi az évtizednyi pályaszakasz köteteit: *Plasztik*, *Tartsd a*

szemed a kígyón!, Nincs alvás! Mintha élnél Egy lemúr vallomásai I. S az áttekintés szinte egy narratívát rajzol a kötetek köré. A *Plasztik* koherenciáját a metonimikus kapcsolatok illuzórikussága és a prózaritmus adja. A *Tartsd a szemed a kígyón!* kötet szerző elvei között négyet tart számon, közülük az utolsó architextuálisan hagyományos műfajt, a mese műfaját tematizálja. A *Nincs alvás!* a nemzedékiség és a narrátor személyességének kérdésében még az eldöntetlenség állapotában van, azonban az architextuális utalások gyakorisága a folytonosság benyomását erősíti. Végül a *Mintha élnél Egy lemúr vallomásai I.* már az egyik leginkább referenciális műfajhoz, az önéletrajzhoz közelít. A disszertáció pontosan érzékeli a Márai-regényhez való kapcsolódását és a recepció alapján a nyugati önéletírási mintákhoz való viszonyát, a *Mintha élnél* mind a rousseau-i, mind az augustinusi önéletírás-modellt aktivizálja. A dolgozat ugyan a Garaczi-féle önéletrajzot a személyiségvesztés történeteként fogja föl, azonban „Az identitásváltások kaotikusságában (..) az elbeszélés rögzített ponthoz, a negyedik születésnaphoz mint a narrátor autentikus állapotához tér vissza újra és újra. Ezzel a racionalista személyiségkonceptióra utaló mozzanattal a regény mégiscsak visszautal a rousseau-i modellre, miközben az elillanó személyiség szerepek, identitások az augustinusi mintához közelítik.” (5.) Az a narratíva, amely a négy kötet köré rajzolódik, a metonimikus illúziótól a valós önéletírás ambivalenciájáig húzódik.

A dolgozat erényei közé tartozik az alaposság, a lendületes anyaggyűjtés, a szívós szövegfeldolgozás. Elméleti szempontból két, apró problémát vetek fel. Az egyik a metonimikus illúzióval kapcsolatos. Idézem: „Az elhallgatott információk hiányában az olvasó nem tud koherens, azaz metonimikusan (ok-okozati kapcsolatok alapján) fölépített történetet létrehozni. Az elbeszélés azonban mégis egy ilyen metonimikusan felépülő történet illúzióját kelti, mivel a narrátor által kiemelt mozzanatok viszont olyan megfigyeléseket tartalmaznak, amelyek ebben a szövegvilágban rendkívül részletesnek és ezoterikusnak, exkluzívnak hatnak. A történettöredékek logikai kapcsolatainak hiányai és a részletes megfigyeléseket közlő állítások olyan egyenletes prózaritmust adnak, amely nagyban hozzájárul a történet folytonosságának illúziójához.” (52.) Nem igazán értem. A metonimikus történet felépítésének kudarcát a narratív információk hiánya okozza: ez rendben van. A metonimikusan felépülő történet illúzióját pedig („viszont”?) az keltené fel, hogy a narrátor rendkívül részletes, ezoterikus és exkluzív megfigyeléseket tartalmazó mozzanatokot emel ki? A részletesség, az ezoterikusság és az exkluzivitás pótolná a metonimikusságot? Azaz megteremtené a metonimikusság illúzióját? Másrészt itt még azt jegyzem meg, hogy a metonimikusságnak (az érintkezéses kapcsolatnak) csak az egyik esete a kauzalitás. Az időbeli, térbeli és az anyagbeli érintkezést követően szokásos az ok-okozatiság metonímiáját fölvetni. Narratológiai szempontból is legalább két megjelenése van a metonimikusságnak, az okozatiság mellett az időbeliség.

A másik elméleti jellegű apróságot szintén a *Plasztik* című kötettel kapcsolatban vetem fel. A disszertáció 55. oldaláról idézem: „Az eddigi elbeszélésektől eltérően a *Mézben én*-elbeszélő szerepel, aki azonban külső nézőpontból, egy mindentudó elbeszélő pozíciójába helyezkedve beszél el az eseményeket, hiszen képes tudósítani haláláról, és saját újjászületéséről is.” A elbeszélői pozíció leírása pontos. Egy olyan én-elbeszélőről van szó,

aki a mindentudó ő-elbeszélő pozícióját, így hitelesítési jogát is bitorolja. Ezt az elbeszélői pozíciót nevezi Lubomir Doležel motivált én-elbeszélőnek. Doležel egyébként Hrabal *A szigorúan ellenőrzött vonatok* című regényét hozza fel példaként, ahol az elbeszélő a *Méz* elbeszélőjéhez hasonlóan beszámol saját haláláról.

A disszertáció stílusa és megfogalmazásmódja visszafogott, mértéktartó. Kifejtése világos, követhető. Szerkezete átlátható és logikus.

A zárlat nem lehet más, minthogy Szilágyi-Nagy Ildikó doktori disszertációját megalapozott, jó érzékkel és szívós kitartással elkészített munkának tartom, s melegen javaslom a PhD- fokozat odaítélését.

Szeged, 2007. április 18.

Odorics Ferenc

akadémiai doktor

tanszékvezető egyetemi docens

Válasz Mekis János és Odorics Ferenc bírálatára

Tisztelt opponensek, tisztelt jelenlévők!

Mindkét opponensemnek, Mekis Jánosnak és Odorics Ferencnek köszönöm, hogy időt szakítottak dolgozatom alapos áttanulmányozására. Mindkettejük bírálata pozitív, és olyan szempontokat kaptam, melyek lényegileg segítik további munkámat, egy esetleges könyv-változat elkészítését, kritikai megjegyzéseikkel és a továbbfűzéshez adott konkrét szempontokkal.

Mint doktori értekezésem címe mutatja, Garaczi László lezáratlan életművéből időbeli és műfaji szűkítés alapján vizsgáltam egy részt. Az adott időhatár kijelölésének recepciótörténeti haszna nyilvánvaló, ahogy Odorics Ferenc is pozitívan nyugtázza. „Az életmű 1985 és 1995 közötti szakasza recepciójának feldolgozása kiválóan alkalmas annak bemutatására, hogy kezdetben a hagyomány megszakításaként értékelt próza miképpen válik az újraértelmezett hagyomány folytonosságának őrzőjévé.” Mekis Jánosnak azonban igaza lehet abban, hogy a műfaji szűkítés viszont nem jár elég nyereséggel. Ugyanis így, hívja fel a figyelmet Mekis, a drámák – ill. a színpadi-szerzői szerepkör – vizsgálata nem tud hozzájárulni egy reménybeli poétikai komplex megállapításának folyamatához.

Mekis János elsősorban dolgozatom recepciótörténeti részéhez fűz kritikai megjegyzéseket. Nyugtázza, hogy nem egy már ismert történetet mondok újra, hanem a fogadtatás történetét hipotetikus ismeretlen tárgyként vizsgálom. Felhívja viszont a figyelmemet arra, hogy ezt a kedvező képet az olvasóban alaposan megtépázza a korrektúra hiánya, és a redundáns szerkesztésmód, ugyanis ezek nem csak a munkafolyamat időbeli széttagoltságának tünetei, de a disszertáció gondolatmenetének széttöredezettségéhez vezetnek. Ennek köszönhetően sajnos kevesebb tér nyílik az irodalmi folyamatok átfogóbb szemléletén nyugvó műveletek érvényesülésére. Lényegesebb hibának tartja azonban, hogy sokszor túlzottan részletesen ismertetem az egyes műkritikák eszmefuttatásait. Odorics Ferenc ezzel szemben pozitív vonásnak tekinti a recepció feldolgozásának effajta alaposágát is, és másutt kiderül, Mekis János ezzel kapcsolatos rossz érzéseit is inkább az okozta, hogy túlságosan óvatos és tapintatos vagyok e bírálatok megítélésében. Valóban, a recepcióelemzésben igyekeztem inkább az ismertetésre hagyatkozni, és kritikai megjegyzéseimet talán túl óvatosan adagoltam. Saját elképzeléseimet inkább egy-egy gondolatmenet továbbfűzésében szándékoztam érvényesíteni. A későbbi, poétikai elemzést tartalmazó részben azonban fölvettem néhány, a recepciótörténetben felmerült szálát, és ennek hogyanja, hogy ezt az elvetés vagy a továbbgondolás céljából tettem-e, tartalmazza kritikai hozzáállásomat is. Lehetséges azonban, hogy ez az előzményekkel kezdeményezett párbeszéd nem eléggé explicit kritika, és a címben beígért recepcióelemzés így ebből a szempontból hiányérzetet hagy maga után.

Az általam kidolgozott recepciótörténet másik hiányosságának látja Mekis János, hogy nem bontom ki az avantgárddal kapcsolatos viszonyt. „Szilágyi-Nagy ismeri azokat az álláspontokat, melyek a Garaczi-recepcióban e kérdéskörrel kapcsolatban megfogalmazódtak [...] – írja Mekis -- mindazonáltal állásfoglalásra alig-alig vállalkozik.” Valóban, főleg a recepciót elemző részben tudatosan kerültem a dadaista-szürrealista elődökhöz való viszony részletes kibontását. Sajnos be kell ismernem, hogy erre nem inherens, a téma szempontjából releváns szempont vezetett, hanem a disszertáció terjedelmének és a téma kijelölésének praktikus ténye. Nagyon egyszerűen fogalmazva: *A magyar avantgárd irodalom olvasókönyvét* letéve felismertem, hogy vagy Garaczi László és az avantgárd viszonyából írom a disszertációm, vagy elhalasztom ennek a témának a feldolgozását. Egy esetleges könyv-változatban azonban mindenképpen jelentős teret kell ennek szentelni.

Összefoglalásképpen Mekis János alkalmasnak tartja módszeremet az eddigi recepciótörténetben „láthatatlanul maradó” szálak felfejtésére, alternatív (irodalom)történetek elbeszélésére is, és pozitívként tartja számon, hogy Bónus Tibor monográfiájától eltérően, értekezésem távol tartja magát a Bónus által túlon túl alárendelő módon és egyoldalúan alkalmazott posztmodern kritériumrendszer fejlődéstörténeti alkalmazásától. Ezért sajnálja, „hogy az irodalomtörténeti és/vagy kultúrtörténeti érdeklődés szinte teljességgel hiányzik” dolgozatomból.

Ide, az irodalomtörténeti és kultúrtörténeti szempont háttérbe szorulásához kapcsolódik Odorics Ferenc egyik kritikai megjegyzése. Bíráló felhívja arra a figyelmet, hogy a *Méz* című írás elbeszélőjét elemző szövegrészem kapcsolódási pontot jelenthet a környező irodalmakhoz való viszony elemzésében, hiszen, mint Odorics Ferenc írja, Hrabal *A szigorúan ellenőrzött vonatok* című regényében szintén motivált én-elbeszélő (Lubomir Doležel) szerepel. Ezen felvetés megfontolása, és a Mekis János által a prózapoétikai részből kiemelt erények átgondolása (például a baudelaire-i prózavershez fűződő viszony meggyőző tárgyalása) vezetett arra, hogy talán eredményesebb volna további munkámban a recepciótörténetet is valamiképpen poétikai síkról megközelítenem. Lehetséges, hogy dolgozatom irodalomtörténeti vetületét kevésbé a recepció mint történet újragondolása, hanem inkább a poétikai elődök és társak felfedezése, és e poétika történetként való elmondása, illetve e történetnek és a kritikai recepció viszonyának kidolgozása adhatja.

Bár Mekis János érthetően inkább értekezésem gyenge pontjaira összpontosított, mindkét bírálóm pozitívan említi dolgozatom szövegelemző, poétikai hozadékokkal szolgáló részeit. Mekis János elnézőnek mutatkozott a recepciótörténetben fent említett hiányosságokkal kapcsolatban, cserébe a szövegvizsgálatok figyelemreméltó rész-eredményeiért. Külön méltányolja, hogy az általam elemzett poétikai jelenségek közül nem tüntetek ki egyoldalúan egy-egy jellegzetességet. Ezért, emeli ki bíráló, értekezésem képes rámutatni arra, „hogy a szövegek architextuális és egyéb transztextuális viszonyulásaira utaló markerek kaleidoszkópszerű mozgása játszik a szemantikai multiplikációban domináns szerepet”. Munkám előnyének tartja az eddigi Garaczi-kutatásokkal szemben, hogy „megfelelő terjedelemben foglalkozik Garaczi korai munkáival, melyeket nem előtörténetként, de egy önálló jelentőséggel és értékekkel bíró pályaszakasz önmagukban is fontos darabjaiként méltat”. Így kibontakozhat az első kötetek jelentősége és poétikájuk autonómiája.

Odorics Ferenc általában méltányolja, hogy dolgozatom végső soron a poétikai elemzés mellé teszi le voksát, és szinte egy, poétikai narratívát rajzol a kötetek köré. Bírálóm jól ráérezett, hogy a Garaczi-szövegek poétikája iránt nem csak mint disszertáció-író kutató érdeklődöm, de azon túlmenően is érdekelnek a szálak, melyek a bábszínházat mozgatják. Az első kötetekkel kapcsolatban Odorics Ferenc a recepciótörténeti részben is méltányolja, hogy elemzésem jó érzéssel tárja fel a *Plasztik* és *A tartsd a szemed a kígyón!* fogadtatása közti releváns különbséget.

Utoljára had reagáljak Odorics Ferenc bírálatának dolgozatom egy konkrét helyére vonatkozó kérdésére. „Elméleti szempontból két, apró problémát vetek fel. Az egyik a metonimikus illúzióval kapcsolatos” – írja a bíráló. „A metonimikus történet felépítésének kudarcát a narratív információk hiánya okozza: ez rendben van. A metonimikusan felépülő történet illúzióját pedig („viszont”?) az keltene fel, hogy a narrátor rendkívül részletes, ezoterikus és exkluzív megfigyeléseket tartalmazó mozzanatokot emel ki?” Ha

dolgozatomban, a *Plasztik* című kötetet tárgyaló fejezetben, nem volt eléggé világos eme poétikai alakzat kifejtése, pontosítom a következőkben. A narrátor részletes megfigyeléseit tartalmazó mozzanatok önmagukban nem keltik fel a metonimikusság illúzióját. A prózaritmust az információ hiányára épülő szövegrészek, és a zsúfolt szövegrészek váltakozása adja. Ez az egyenletesség adja a folytonosság, folyamatosság illúzióját, és végső soron azt az illúziót, hogy a cselekményelemek egymásra következése ezen a módon szükségszerű, ahogyan szükségszerűnek érzékeljük az ok-okozati, vagy az (időbeli) előzmény-következmény viszonyt.

Végezetül szeretném megköszönni témavezetőm, Kálmán C. György segítségét, és megköszönni a doktori iskola tanárainak és munkatársainak, hogy ösztöndíjjal támogattak doktori tanulmányaim elvégzése alatt, és tanácsokkal, szellemiekkel és lelkiakkal disszertációm írása közben.

Budapest, 2007 május 20.

Szilágyi-Nagy Ildikó